

PÅ SHOGUNERNAS TID

Svenskar i Japan

av Robert von Sandor

Sveriges förbindelser med Japan är av gammalt datum.

Den förste skandinav som besökte detta land var norrmannen Laurens Bartolson (stavat Bartolsoon i de holländska rullorna) från Bergen. Han kom till Japan år 1639 då den första Tokugawa-shogunen Iyeyasu redan var död och Japans gränser stängts för utlänningar av shogunen Hidetada.

Bartolson var i tjänst hos det holländska Ostindiska kompaniet och degraderats från sin post som båtsman av någon anledning. Han var dock tydligen en bra artillerist och man har antecknat om honom att han hjälpte till i Hirado att gjuta en mörsare för shogun Hidetadas räkning.

Ett öga

På den tiden hade japanerna ingen aning om skillnaden mellan holländare och skandinaver... Först i en bok skriven av Yoken Nishigawa 1708 och utgiven i Kyoto, finner man i samband med en beskrivning av Holland (!) följande passus:

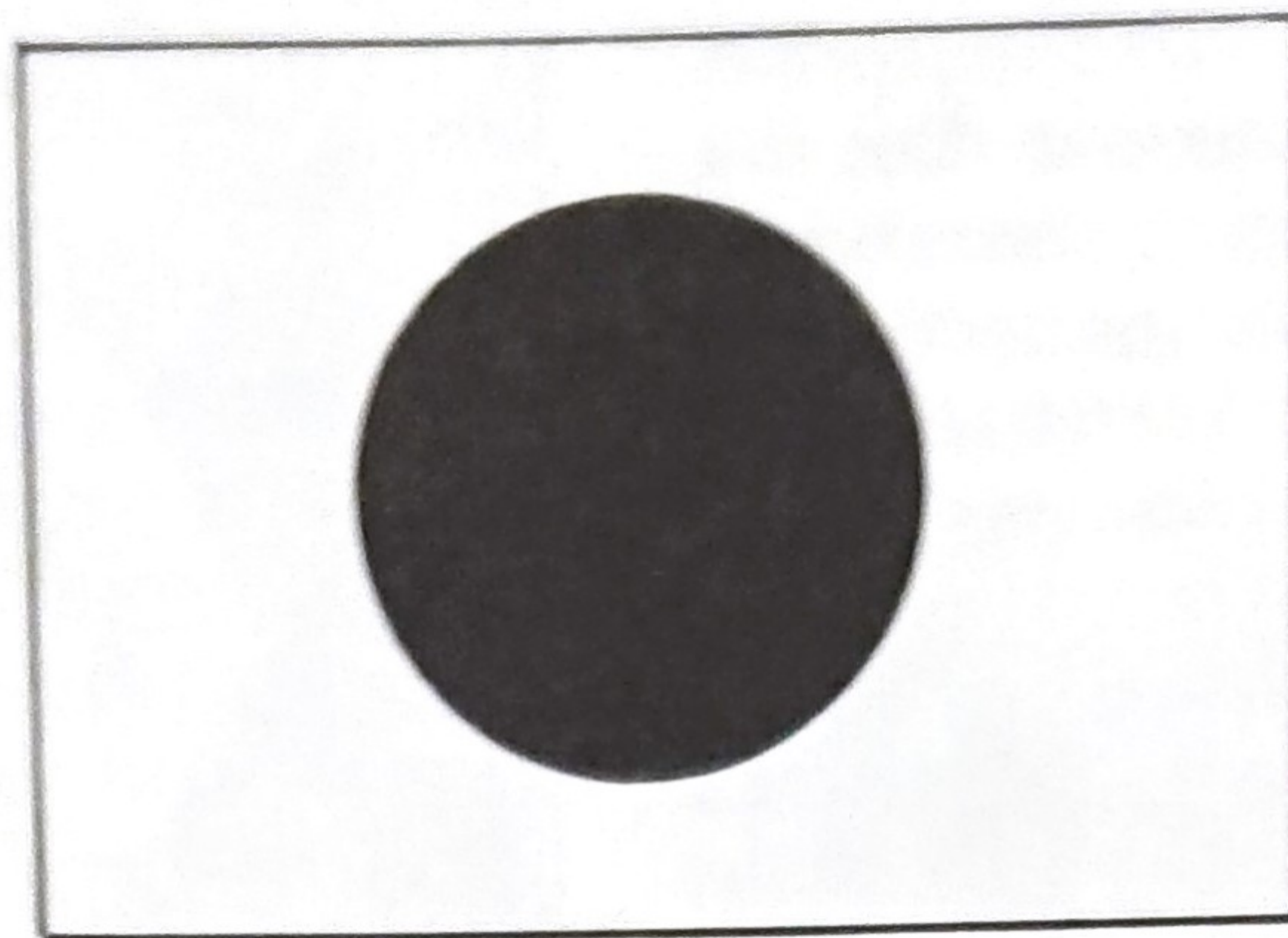
"I havet norr om Holland på omkring 2000 ris avstånd, ligger ett land som kallas Nattens Rike. Det berättas att dess invånare endast har ett öga och att munnen sitter uppe i huvudet. Där finns också områden som är obebodda. I dessa länder är det ljusan dag i sex månader och djup natt under de andra sex månaderna. Endast en gång om året är det dag och natt på normalt vis. Kylan är mycket sträng, havets yta har frusit till och det bara töar en smula under den ljusa tiden på året. Det sägs att det finns andra liknande länder som besöks av holländarna".

Så mycket visste man alltså om Skandinavien i Japan då Karl XII krigade mot ryssarna.

Den förste svensken

Fredrik Coyet är den förste svensken som veterligen satt sin fot på japansk mark.

Ätten Coyet härstammar från Brabant och den förste Coyet, Julius, dök upp i Stockholm 1596.

"Solens rike" kallas Japan ofta och flaggan är just en röd sol på vit botten.

Ordet "Japan" härrör från Marco Polos försök att återge det kines-japanska namnet Nihon på italienska.

Nihon eller Nippon betyder "solens källa". Det övre tecknet är för sol, det undre för källa.

Bara efter något år nämns han redan i dokument som konung Johan III:s hovjuvelerare. Julius Coyet dog 1599 och hans son ärvde såväl honom som hans förnamn. John Coyet d.y. utnämndes 1614 till "Kongl. Maj:ts Myntmästare".

En av hans söner, som döptes till Fredrik, skulle bli den som först bland alla svenskar kom till Japan.

Fredrik Coyet blev anställd i holländska Ostindiska Kompaniet och skickades till Japan som Kompaniets representant.

Från slutet av 1647 residerade han på den lilla konstgjorda ön Deshima i Nagasakis hamn. Detta var det enda stället som utlänningar fick vistas på efter att landet stängt sina gränser.

Shogunen Hiredada utfärdade nämligen 1639 ett dekret som vid dödsstraff förbjöd främlingar att landstiga på Japans kust och japanerna att vid samma påföljd lämna sitt fosterland.

Undantag gjordes endast för holländare som under mycket förödmjukande former fick handelsmonopol på Japan.

På den konstgjorda holmen Deshima i Nagasakis hamn fick holländarna hålla till under sträng bevakning. Hundratals föreskrifter reglerade deras tillvaro.

Ex fick de inte passera den lilla bron från sin holme till fastlandet utan passersedel som för varje särskilt fall skulle vara utfärdad av staden Nagasakis båda guvernörer gemensamt.

Det var ovanliga klädedräkter svenskarna fick se i Japan.

Kontrollerade

En gång om året fick handelsfaktoriets chef göra den 90 mil långa resan till Yedo för att betyga sin vördnad till shogunen och för att överlämna Kompaniets gåvor till honom.

Varje år på hösten fick holländarna hålla marknad på sin holme. Då fick japanska köpmän köpa varor från deras magasin samtidigt som holländarna själva fick köpa av de japanska köpmännen.

Holländarna var mest intresserade av guld, silver, koppar och lackvaror.

Japanerna gillade ej heller den kristna religionen som de hade dåliga erfarenheter av. Holländarna var förbjudna att hålla gudstjänst. Ingen fick ens uttala namnet Kristus, Jesus eller Maria så länge han vistades på japansk mark. Gjorde han det, straffades han med döden. Det var även dödsstraff på att knäppa sina händer till bön eller att man tog på sina bästa kläder för att markera att det var Herrens heliga vilodag.

Innan ett holländskt fartyg tilläts att ankra utanför Deshima insamlades alla biblar, psalmböcker och andra kristna föremål i en tunna som förseglades och placerades i förvar hos stadens japanska guvernörer.

Besöket hos shogunen

Fredrik Coyet som blev Kompaniets representant fick alltså besöka Yedo för att uppvakta shogunen.

Hans upplevelser under resan skildrar han i en dagbok som finns bevarad. Den 12 december 1647 kom holländarna till Yedo vederbörligen eskorterade av samurajvakter.

Sällskapet tog in i ett värdshus som alltid stod till Kompaniets förfogande vid deras årliga besök. Men det var inte bara att gå och hälsa på shogunen när man anlände. Man måste först få audiens och bli kallad.

... och detta visade sig vara svårt, ja svårare än Coyet hade anat.

Det var kallt i värdshuset och Coyet frös. Värme fanns inte utom i badbaljan och det tycks som om Coyet suttit i karet för jämnan för

Så här kunde det se ut vid svenskarnas besök hos Japans kejsare eller shoguner.

"Kinkaku" den gyllene paviljongen i Kyoto är ett lustslott som byggdes år 1358.

att klara den japanska vinterkölde.

Coyet kallades ej till shogunen, men hans holländska medresenär, som var skicklig i astronomi och geometri, kallades titt och tätt till slottet där han fick lära ut vad han kunde till höga japanska dignitärer.

Efter en lång väntan fick Coyet kallelse att inställa sig på självaste julafton. Men inte till shogunen, utan till en förhörskommitté. Det portugisiska sändebudet hade nämligen anklagat holländarna för allt möjligt och shogunen var vred och ville veta sanningen från Coyet.

Det är intressant att läsa Coyets redogörelse om förhöret.

Förhör

Först och främst hade Coyet i likhet med sina samtida ingen aning om att shogunen och kejsaren var två skilda personer. Han trodde att shogunen var kejsaren och kallade honom ibland för "Hans Majestät" och ibland för "Kejsaren".

Förhörskommittén utsatte Coyet för en raffinerad förhörsmetod. Japanerna själva visade sig aldrig för Coyet utan satt bakom en skärm. Ingen fråga riktades direkt till honom utan en sekreterare fick överbringa dessa till en tolk. Coyets svar gick omvända vägen via tolk och sekreterare till männen bakom skärmen.

På detta sätt kunde japanerna styra samtalet helt efter egna tycken. Själv hade de god tid att formulera sina frågor och begrunda svaren medan Coyet inte fick någon tid alls att fundera på vad han skulle svara.

Han fick återvända till sitt kalla värdshus och huttrade där i ytterligare 14 dagar, då det meddelades att shogunen ej skulle ta emot honom och att även gåvorna fick gå tillbaka till Deshima.

Den förste svensken i Japan fick således ej träffa shogunen denna gång.

Den andre svensken

Coyet avlöstes av en holländare, Dirk Stroek, och i dennes sällskap fick den andre svensken i svensk-japanska förbindelsernas historia följa med

till Yedo för att träffa shogunen Iyemitsu.

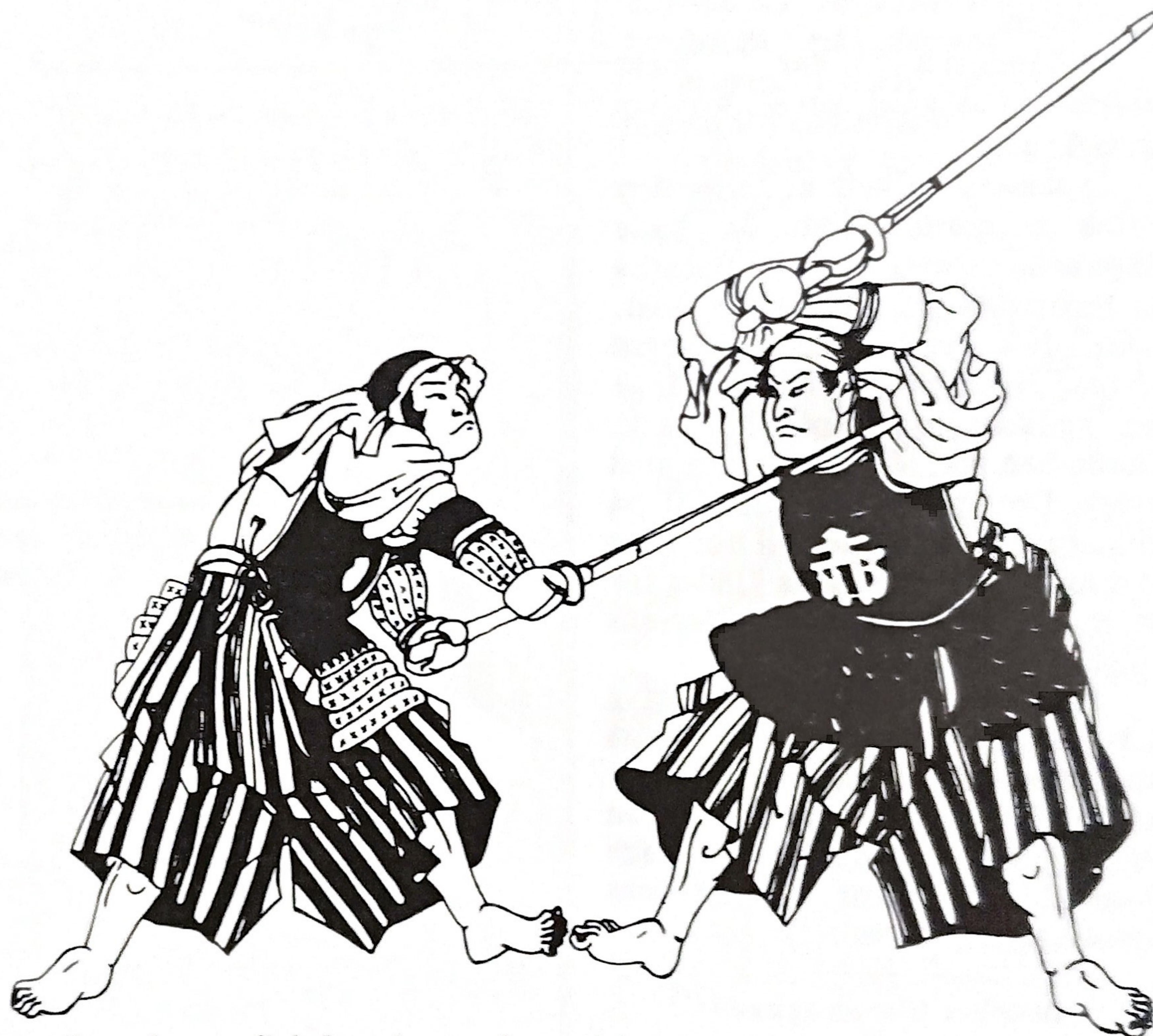
Denne svensk var Johan Schedler.

Delegationen medförde nu 2 st 40 pundiga kanoner som gåva till shogunen och Schedler som var ballistiker, dvs specialist på att skjuta med kanon följde med som instruktör.

Iyemitsu visade sig ej heller denna gång för delegationen men han lät hälsa att han var nöjd med

Schedler som tog med sig de två samurajsvärden som finns i general Carl Gustav Wrangels stora vapensamling på Skoklosters slott. Wrangel som levde mellan 1613 och 1676 hade alla möjligheter att träffa den svenska artillerimajoren efter att denna hade återvänt från Japan med rika gåvor från sina samurajvänner. Det är helt sannolikt att Schedler även hade samurajsvärd i bagaget.

Carl Gustav Wrangel har även

Svenskarna fick kanske uppleva sådan här japansk träningskamp. Stavarna (shinai) ersätter svärden vid övningen.

gåvan och även med Schedler som instruktör.

Holländarna fick dyrbara gengåvor och Johan Schedler fick självstanna kvar i Yedo ett halvår för att lära samurajerna att skjuta med kanonerna.

Laddning, riktning och avfyring krävde goda kunskaper likaså krutframställning och hantering.

Schedler blev mycket populär bland samurajer inte bara för att han var en skicklig artillerist utan även för att han var militär och ej köpman som de andra holländarna.

Johan Schedler lämnade Deshima 14 november 1650 och återvände till Batavia samt därifrån direkt till Sverige. Han slutade sitt liv som artillerimajor.

Det är spännande att fantisera över, att det kanske var just Johan

lätit sig avbildas med ett draget svärd i handen där man tydligt kan se att klingan är japansk. Det är ovanligt att en porträttmålning avbildar personen med draget svärd, men i Wrangels fall är det sannolikt att han ville visa att han ägde någonting så ovanligt som ett japanskt svärd.

Klingan är dock monterad på västerländskt maner samtidigt som målaren tydligen har blivit instruerad att återge den japanska klingans karakteristiska profilering så exakt som möjligt.

Den tredje svensken

Ytterligare en svensk bidrog till att samurajernas kunskaper i artilleriskjutning blev bättre.

Olof Eriksson Willman var också anställd av Ostindiska

Kompaniet och följde med till Yedo på den årliga uppvaktningen 1649.

Han var inte artillerist men kunnig i navigation och tydligen också händig i allt möjligt annat. Han blev gång på gång kallad till shogunpalatset där han undervisade japanerna i geografi med hjälp av holländska kartor och en jordglob. Han utfrågades grundligt även om "alla krigssaker, såsom Fyrverkeri, Befästningskonst, Mörsare, Granater, Minerande samt Petarder".

Samurajämbetsmännen i palatset bad honom att i en trädgård skjuta med en kanon mot en stock och det gjorde han med sådan tur och skicklighet att japanerna "däröver sig mycket förundrade".

Vid ett gästbud som shogunen gav tog denne, som då var bara ett barn på 11 år, och skälade med Willman i sake. En mycket stor ära

Det var på valborgsmässoafton som Fredrik Coyet för andra gången utnämndes till Kompaniets representant på Deshima och han kom ännu en gång till den lilla ön 3 november 1652.

Ännu en gång reste han till Yedo för att träffa shogunen och nu fick han den stora nåden att träffa den då 14-årige shogunen.

Skrev dagbok

I sin dagbok beskriver han händelsen i detalj och ger en mycket intressant ögonvittnesskildring av audiensceremonin vid shogunhovet i mitten av 1600-talet.

Coyet utnämndes 1656 till guvenör av Formosa som då ingick i det holländska kolonialriket.

Formosa blev dock anfallen av kinesiska pirater, under ledning av det militära geniet Koxinga, och

Ca 120 år efter Coyet kom Linné-lärjungen Carl Peter Thunberg till Deshima. Thunberg (1743-1828) var botanist och läkare och företog 1770-1779 en resa bl.a. till Japan i holländska Ostindiska Kompaniets tjänst...

Under den årliga resan till Yedo samlade Thunberg in växter från den japanska floran och hans japanska herbarium finns bevarad i Uppsala på Universitetet.

Thunberg skrev 1784 boken Flora Japonica och lade grunden till kunskapen om Japans växtvärld. Han hedrades med namnet "Japans Linné" och har förärats en vacker minnessten i Nagasaki.

Hans mycket intressanta reseskildring från Japan finns bevarad i Kungl. Akademiens bibliotek.

Robert von Sandor

Slut

Japanerna var ett krigiskt folk och den tredje svensken Willman blev populär, eftersom han lärde japanerna att skjuta med kanon.

som inte ens det holländska sändebudet fick.

I likhet med Schedler återvände Willman till Sverige direkt efter sitt besök i Japan och slutade sin karriär som kapten vid örlogsflottan.

Han bodde i en f.d. kronogård i Smålands äppelblommande Urshult och här skrev han den första svenska boken om Japan.

holländarna drevs bort.

Coyet fick vara syndabock och han glömdes bort i Holland och återvände aldrig till Sverige.

Japans Linné

Ytterligare en annan svensk spelade en viktig roll under shogunernas tid i Japan.

I nästa nummer av BUDO återkommer Robert von Sandor med den uppskattade följetongen om Musashi.